

Radosław Dobrowolski*

„Kantyki Supraskie” – dziedzictwo
Rzeczypospolitej. (O próbie ożywienia
wspólnego Polsce, Litwie, Białorusi
i Ukrainie dziedzictwa)

Źródła historyczne, których definicje znane są badaczom, określają nie tylko zapisy tekstowe rękopiśmienne i drukowane, ale również wszystkie ślady działalności człowieka w historii, począwszy od źródeł archeologicznych. Wśród źródeł do dziejów małych miast zazwyczaj badacze mają do czynienia z dokumentami archiwalnymi odnoszącymi się do instytucji cywilnych i religijnych działających w obrębie danego municypium. W tej grupie źródeł historycznych wielką rzadkością są źródła muzyczne – zapisy nutowe kreślone rękami kompozytorów. „Kantyki Supraskie”, o których traktuje niniejszy tekst, ewidentnie do nich należą.

Przedstawiciele i mecenasi pierwszej w dziejach Europy Środkowo-Wschodniej unickiej szkoły kompozycji muzycznej, związanej z monasterem ojców bazylianów w Wilnie, mieli swój wyraźny udział w tworzeniu analogicznego ośrodka „wileńskiego śpiewu” w Supraślu. Zarówno Gabriel Kolenda jak i Cyprian Żochowski widzieli w Supraślu wzorcowy ośrodek reformy liturgii i obserwacji tradycji cerkiewnej. Zaszczepione

* Dr Radosław Dobrowolski, Wydział Stosunków Międzynarodowych, Uniwersytet w Białymstoku, <https://orcid.org/0009-0005-2284-3150>.

przez nich barokowe *partesy* wpisały się w działalność tego klasztoru jako jego ozdoba i narzędzie wzrostu Unii, recepcji Soboru Trydenckiego, popularyzacji kultury chrześcijańskiej. Dzięki pracy kompozytorów działających przy boku unickich metropolitów w Wilnie i Supraślu śpiew barokowy za ich pośrednictwem dotarł do Moskwy i pomimo wewnętrznego oporu środowisk tradycyjnych (starowierców, przeciwników reform patriarchy Nikona) zagościł w Moskwie na stałe, podobnie zresztą jak i w unickiej Metropolii Kijowskiej, skąd pierwotnie pochodził, a dokąd trafił za pośrednictwem Jezuitów z odległej Italii.

1. Kiedy powstały „Kantyki Supraskie”?

Zapewne proces powstawania „Kantyków Supraskich” był skomplikowany i czasochłonny i w związku z tym mógł trwać nawet 25–30 lat. Podpis „Tomasz Szewerowski” na jednym z utworów „Litani” ze wspomnianego wyżej kompletu nut Kantyki Supraskie może świadczyć, że „Litanię” (loretańską), nazwaną w źródle *Litania d-la-sol-re*, autor skomponował przed wstąpieniem do Zakonu Bazylianów, czyli przed 1693 r. Po tej dacie pewnie podpisałby się imieniem Teodor. Również utwory: numer 11 – *Во святителех извьѣстно пожив*, a także nr 21 *Веселієм радується Христова Церква* – rozślawiające męczeńską drogę i chwałę arcybiskupa połockiego Jozafata Kuncewicza, mogą pomóc w ogólnym umieszczeniu w czasie i przestrzeni tej kompozycji. Bez wątplenia są to jedne z pierwszych na świecie utworów sławiących św. Jozafata Kuncewicza.

W roku 1643 Jozafat Kuncewicz został ogłoszony błogosławionym Kościoła katolickiego. Informacje te dają na razie bardzo szeroki okres (1643–1693), który należy określić do wyznaczenia skrajnych dat rocznych powstania utworów. Replikie arcybiskupa Jozafata pozostawały w Supraślu od 1655 r.

do traktatu pokojowego zawartego z Moskwą w Andruszowie (30 stycznia 1667 r.). Tego właśnie roku uroczyście wyjechały z Supraśla i poprzez Wilno trafiły z powrotem do Połocka. Przeniesieniu relikwii patronował opat supraski i zarazem zwierzchnik unitów w Rzeczypospolitej, metropolita abp Gabriel Kolenda¹. W tym czasie Kolenda – mający potwierdzoną już i długo oczekiwaną godność metropolity, przygotowywał się (po pokoju z Moskwą w 1667 r.) do triumfalnego pochodu relikwii z Supraśla do Wilna i dalej do Połocka. To wówczas właśnie mogły powstać wyżej wspomniane utwory: *Во святителех извѣстно пожив* (nr 11) i *Веселієм радується Хрystова Церква* (nr 21). Translokacja relikwii była niezwykle wydarzeniem, które odbiło się echem w całej ówczesnej Rzeczypospolitej. Do jej uświetnienia Kolenda z pewnością użył swojej kapeli muzycznej prowadzonej przez Mikołaja Dyleckiego. Czyżby więc utwór ten składający się na „Kantyki Supraskie” skomponował ten znany, zwłaszcza w Rosji, muzyk, kompozytor i dyrygent? Piszący te słowa skłania się do takiego właśnie przypuszczenia. Na marginesie należy zaznaczyć, że Kolendzie zależało, aby Kuncewicz został wpisany do katalogu Świętych Kościoła katolickiego. „W r. 1668 pisał Kolenda do Propagandy, że błóg. Jozafat zasługuje, aby był w poczet Świętych wpisany”².

W związku z tym, że Szewerowski zmarł w roku 1699³, a Dylecki w tym czasie przebywał na terytorium Rosji, do

¹ [Alfons Guépin] *Żywot ś. Jozafata Kuncewicza męczennika, arcybiskupa połockiego rit. gr. Opowiedziany na tle historyi Kościoła ruskiego według dzieła o. Alfonsa Guépin Benedyktyna z Solèsmes z przedmową x. Kalinki C.R.*, Nakładem księgarni Gubrynowicza i Schmidta, Lwów 1885, s. 406–407.

² Tamże, s. 408.

³ Szewerowski urodził się w 1646/1647 (?) w Mińsku, na obecnej Białorusi, zmarł w 1699 r. w Białej Podlaskiej, mając zaledwie 52 lata. Pochodził z rodziny unickiej. Początkowo uczył się w szkole w Nieświeżu, następnie

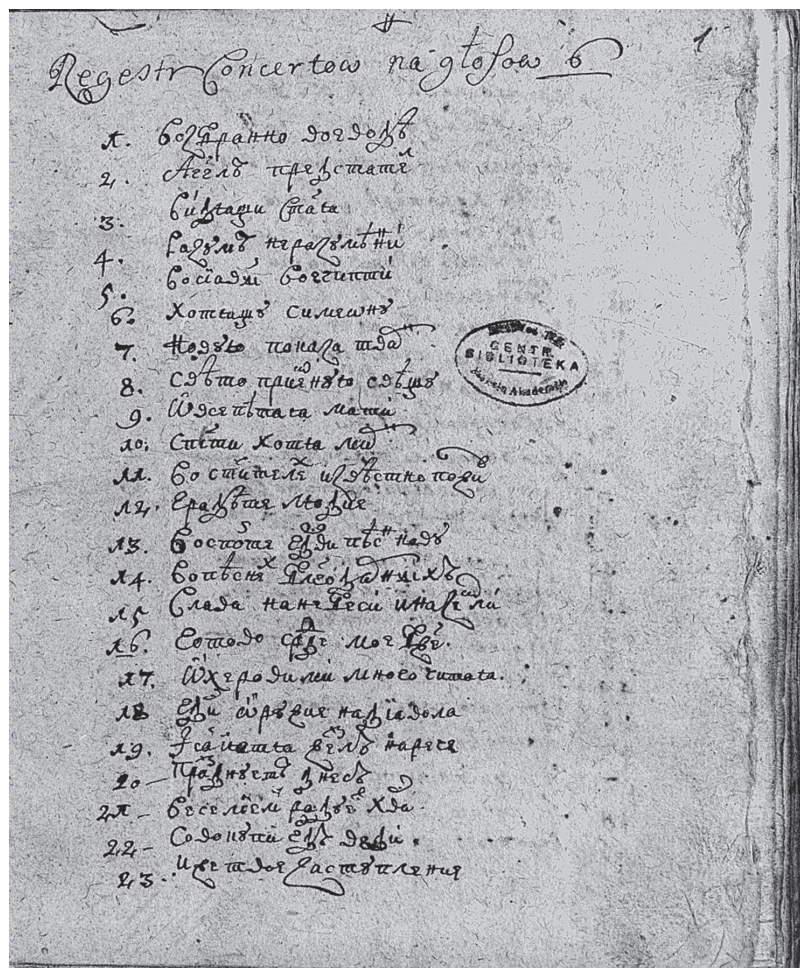
zakończenia ram powstawania „Kantyków Supraskich” najbardziej prawdopodobny wydaje się okres 1667–1699. Zatem mogły one powstać w ciągu 32 lat.

Utworki Szewerowskiego znajdują paralelę z innymi dziełami kultury muzycznej, a zwłaszcza napisanymi przez członków unickiej szkoły śpiewaczej w Wilnie: Mikołaja Dyleckiego i Arteniego Cybulskiego. Przynależność obu kompozytorów do jednego środowiska muzycznego pośrednio potwierdza rejestr *partesów* zebranych w rękopisach bractwa lwowskiego z 1697 r. W jednym zbiorze można odnaleźć muzykę Cybulskiego i Dyleckiego⁴. Dylecki był kompozytorem i jednocześnie dyrygentem (regentem) unickiego metropolity Gabriela Kolendy (1665–1674). Dopiero po jego śmierci, kiedy nowy metropolita, Żochowski, zatrudnił w tej roli młodszego kolegę Dyleckiego – wykładowcę, pedagoga z Akademii Wileńskiej,

w jezuickiej Akademii Wileńskiej. Na studiach wileńskich zapewne korzystał z nauk muzycznych pod kierunkiem jezuity, Zygmunta Lauksamina. Uważany jest za założyciela unickiej wileńskiej szkoły kompozycji barokowych. Już za życia uznawany był za wybitnego muzyka i kompozytora. Jego utworów słuchali posłowie i król Jan III Sobieski. Kompozycje artysty wybrzmiały podczas *Colloquium* zwołanego do Lublina 24 stycznia 1680 r. przez króla w celu pojednania unitów i prawosławnych. Po śmierci metropolity Cypriana Żochowskiego (1693 r.) Szewerowski wstąpił do klasztoru bazylianów w Wilnie. Tam odbył roczny nowicjat i przybrał imię Teodor. Wyjechał do Połocka; przy tamtejszym klasztorze bazyliańskim pracował w roli regenta chóru cerkiewnego i jako kaznodzieja domu zakonnego. W 1698 r. przybył do klasztoru w Białej Radziwiłłowskiej (obecnie Biała Podlaska) i objął godność superiora. W Białej, oprócz obowiązków przełożonego, uczył śpiewu muzyków z Francji, którzy przebywali na dworze Karola Stanisława Radziwiłła. Spuściznę kompozytora szczegółowo omówiła Irina Gierasimowa (*Tomasz Szewerowski 1646/1647?–1699. Vesperae, “Fontes Musicae in Polonia”* 2019, seria C, vol. XIII, I. Gierasimowa /ed./, s. 7–12).

⁴ И. Герасимова, Николай Дилецкий: творческий путь композитора XVII века. Автореферат диссертации и соискание ученой степени кандидата искусствоведения, Москва 2010, ss. 12–13 (dostęp: 7.04.2019).

Tomasza Szewerowskiego, pozostający bez zatrudnienia Dylecki emigrował do Rosji; na dworze carów pełnił funkcję cesarskiego dyrygenta.

Il 1. „Kantyki Supraskie”, rejestr utworów

Jest prawdopodobne, że niektóre kompozycje zawarte w zbiorze „Kantyki Supraskie” mógł ułożyć Mikołaj Dylecki, jego chlebodawca bowiem, metropolita Gabriel Kolenda w latach 1656–1674, był (jak wspomniano) archimandrytą supraskiego klasztoru bazylianów i często rezydował w tym opactwie. Razem z nim w Supraślu musiał przebywać i ów znany kompozytor – dyrygent. Hipoteza ta potrzebuje potwierdzenia poprzez szczegółowe analizy porównawcze, zwłaszcza muzyczne, filologiczne i paleograficzne.

Zbiór utworów cerkiewnych „Kantyki Supraskie” może zawierać także kompozycje miejscowych, supraskich zakonników, a przede wszystkim tworzącego w tamtej dobie ks. Antoniego Kiszczycy, wikarego klasztoru w czasach archimandryty Gabriela Kolendy. To Kiszczyc, jak już zasygnalizowano, napisał *irmologion* „na rygałowym papierze wyśmienitym charakterem Ruskim”⁵. Jego mniemany kuzyn, o. Teofil Kiszczyc, również może być współtwórcą „Kantyków”. Jest bardzo prawdopodobne, że wikary Antoni Kiszczyc, jako czasowy zarządca klasztoru i miłośnik barokowej muzyki cerkiewnej, mógł w tym czasie współpracować zarówno z Dyleckim jak i z Szewerowskim. Wiadomo, że ówczesny opat – metropolita, był podobnie jak i oni, rozmiłowany w wielogłosowym barokowym śpiewie cerkiewnym.

2. Jakie znaczenia dla ogólnej kultury mają rękopisy „Kantyków Supraskich” i w jakie konteksty się wpisują?

Obecność i twórczość w supraskim klasztorze kompozytorów: Bohdana Onisimowicza (XVI w.), Fiodora Siemionowicza z Bereżan (1638–1639), Tomasza Szewerowskiego (4. ćwierć XVII w. – określanego przez współczesnych zasłużonym

⁵ АСД, т. 9, Вильна 1870, s. 254.

mianem „Bacha Wielkiego Księstwa Litewskiego”), jak również mniemana obecność regenta metropolity Gabriela Kolendy – Mikołaja Dyleckiego (II poł. XVII), i lokalnych twórców ze środowiska supraskich bazylianów: o. Teofila (1662) i o. Antoniego Kiszczyców, potwierdzają fakt, że kultura muzyczna realizowana i pielęgnowana w supraskim domu zakonnym była istotnym elementem działalności wspólnoty zakonnej znad Supraśli. Uwidacznia to rolę Supraśla jako transferu zarówno tradycyjnego śpiewu pobizantyjskiego, jak i w okresie Unii Brzeskiej zachodniej polifonii. W przypadku twórców unickich z XVII w. było to pośrednictwo do sąsiedniego Państwa Moskiewskiego (Mikołaj Dylecki i związani z Wilnem i Supraślem uczniowie Tomasza Szewerowskiego). Zwłaszcza ten ostatni wektor oddziaływania ukazuje europejską misję cywilizacyjną Cerkwi pojednanej z Rzymem, w tym ośrodka supraskiego. Na przykładzie muzyki cerkiewnej można stwierdzić, że klasztor supraski jako początkowo prawosławny, a następnie katolicki (unicki), przyjmował do ruskiej Cerkwi pewne elementy zachodnie. Najpierw, stosując po raz pierwszy zapis neumatyczny („Irmologion Supraski”), a następnie przyjmując do liturgii barokowe rozwiązania stylistyczne („Kantyki Supraskie” i inne utwory z grupy tzw. *partesów*).

Prawdopodobny autor przynajmniej dużej części „Kantyków Supraskich” – Mikołaj Dylecki, po 1670 r. wyjechał do Rosji, stał się cesarskim dyrygentem na dworze Romanowów. To dlatego w powszechnym odbiorze nie jest wiązany ze środowiskiem unickiej szkoły kompozytorskiej rozwijającej się i działającej dzięki jezuitom przy bazyliańskim klasztorze Św. Trójcy w Wilnie. Tym bardziej nie jest Dylecki kojarzony ze swym chlebodawcą – kijowskim metropolitą unickim i całej Rusi, Gabrielem Kolendą, jednocześnie archimandrytą supraskim – ani z samym Supraślem i Wilnem.

3. Jak materiały nutowe trafiły z Supraśla do Wilna?

Zmiana wyznania w Imperium Rosyjskim w roku 1839, związana z likwidacją Kościoła unickiego i unifikacją do prawosławnej denominacji moskiewskiej, była odbiciem imperialnej ideologii rosyjskiego absolutyzmu. Dokonała się ona za panowania Mikołaja I, którego hasłem były sformułowane przez Sergiusza Uwarowa: „prawosławie, autokracja, narodowość”. „Była to formuła konserwatyzmu izolacjonistycznego, nieufnego wobec wszelkich form otwarcia na Europę; nie tylko politycznego, lecz również religijnego i intelektualnego”⁶.

Jedną z form walki o ujednolicenie pod względem religijnym i kulturowym ziem wcielonych do Imperium Rosyjskiego było niszczenie zastanej kultury. W tym przypadku było to unicestwianie kultury Rzeczypospolitej, związanej ściśle z Wielkim Księstwem Litewskim i jego odmiennosćmi etnicznymi. Narzucenie nowych, rosyjskich wzorców kulturowych dotyczyło tak ważnych ośrodków, jak monaster suprański, który przez wieki promieniował na inne obszary, wówczas już nieistniejącego Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony Polskiej. To wówczas cenne zbiory biblioteczne OO. Bazylianów zostały usunięte z ich miejsca przechowywania. Wśród nich były (opisywane w niniejszym artykule) suprańskie rękopisy muzyczne, a także inne księgi oraz materiały archiwalne.

W rozpraszaniu unickiego dziedzictwa zasłużył się Wincenty Żurowski, w latach 1859–1876 prawosławny archimandryta suprański. Ten dawny unita pochodzący z Guberni Wołyńskiej, syn unickiego prezbitera, absolwent liceum w Krzemieńcu, wstąpił do Zakonu Bazylianów w Poczajowskiej Ławrze. W 1839 r. przyjął wyznanie „grecko-rosyjskie”.

⁶ A. Walicki, *Rosja, katolicyzm i sprawa polska*, Warszawa 2003, s. 37.

Krytycznie oceniany przez Mikołaja Dałmatowa za dewastacje uczynione w klasztorze wskutek braku jego nadzoru nad monasterem: „Nie można przemilczeć, że w czasach działalności archimandryty Wincentego supraski klasztor znajdował się w dużym upadku, tak w wymiarze materialnym jak i wewnętrznym”. W wyniku donosu, w 1876 r. odwołany został z supraskiej archimandrii i oddalony do klasztoru więziennego w Pożajściu, w którym 6 czerwca 1877 r. zmarł w wieku 74 lat⁷.

Następny zwierzchnik klasztoru, Rosjanin z eparchii smoleńskiej, Innocenty Komancki (1876–1880), rozproszył właściwie wszystko to, co dla dawnej kultury Rzeczypospolitej cennego pozostało po rządach jego poprzednika, Żurowskiego. Przybył do Supraśla po nominacji z 20 sierpnia 1876 r. Świętego Synodu Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej. W 1877 r., 14 kwietnia, podniesiony do godności archimandryty. Jego pierwszym zadaniem w Supraślu było usunięcie duchownych (dawnych unickich), pozostających tu na tzw. *epitymii*. Następnie wypełniał miejsce po nich osobami nowych zakonników, nie budzących zastrzeżeń moralnych i ideologiczno-religijnych. Wcześniej pełnił funkcje gospodarcze w monasterze *Spaso-Androniewskim* w Moskwie. Za sobą pociągnął do Supraśla kilku duchownych z eparchii moskiewskiej. W roku 1876 sprzedał 1109 egzemplarzy zbiorów klasztornej biblioteki supraskiej do Publicznej Biblioteki w Wilnie. Były to księgi w językach: łacińskim, polskim, niemieckim, rosyjskim i słowiańskim. Oprócz tego spieniężył 191 jednostek

⁷ R. Dobrowolski, *Działalność edukacyjna w klasztorze Bazylianów w Supraślu w XIX wieku*, [w:] *Dziecko w historii. Sytuacja dziecka w odrodzonym Państwie Polskim*, E.J. Kryńska, A. Suplicka, Ł. Kalisz (red.), Białystok 2020, s. 139, 144–145; Архимандрит Николай (Далматов), *Супрасльскій Благовѣщенскій Монастырь...*, s. 428–432.

różnych klasztornych dokumentów. Wśród tych materiałów był klasztorny *Pomiannik*, *Kronika Klasztoru* wicewikarego, ks. Mikołaja Radkiewicza, a także interesujące nas rękopisy muzyczne, znajdujące się obecnie w zbiorach Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie. Choć sprzedaż ich była zaplanowana już przez archimandrytę Żurowskiego, dopełnił tego archimandryta Komanecki. Działania te Dałmatow⁸

⁸ Archimandryta Mikołaj Dałmatow (1881–1906). Pochodził z Rosji, z guberni orłowskiej. Wychowywał się w rodzinie kapłańskiej. Wcześniej był ihumenem krzemieńskiego klasztoru pw. Wniebowstąpienia, znajdującego się w eparchii dońskiej. 7 marca 1881 r. wyznaczony przez Święty Synod Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej na nominata Archimandrytę Suprańskiego. 3 maja 1881 r. wyświęcony na archimandrytę. Przejął władzę nad suprańskim klasztorem 4 czerwca 1881 r. Poczynił ekonomiczne reformy, które wzmocniły stan finansów klasztoru. Przeprowadził wiele remontów i budów nowych budynków inwentarskich. Wybudował cerkiew św. Jana Teologa na Podsupraślu, gdzie założył nowy cmentarz, wznosił również cerkiew pw. św. Jana Teologa. Odnowił kult cudownego obrazu Matki Bożej Suprańskiej, zarzucony przez poprzedników na wyraźne zalecenie zwierzchności cerkiewnej (ze względu na jego unicki charakter, podobnie jak zarzucono kult św. Justyna męczennika, którego relikwie przywiezione z Rzymu przez archimandrytę Grzegorza Bułhaka zostały przez Dałmatowa umieszczone w kioście za ikoną świętego). Założył i rozwijał Suprańskie Bractwo zajmujące się działalnością charytatywną i propagowaniem kultu religijnego. Uporządkował klasztorne archiwum. Rozwinął działalność przycerkiewnej szkoły dla dzieci różnych wyznań z Supraśla i okolic. Przeprowadził remont cerkwi pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Pannie. Polegał on na zmyciu wapiennej pobiałej na cennych freskach z XVI w. Do ich zamalowania doszło za czasów prawosławnego archimandryty Wincentego Kurhanowicza pełniącego posługę w latach: 1852–1859 (Архимандрит Николай Далматов, *Супрасльський Благовіщенський Монастирь...*, s. 437–452). Archimandryta Dałmatow zmarł 31 stycznia 1906 r. (według kalendarza juliańskiego), w wieku 65 lat. Pochowany w krypcie pod cerkwią pw. Świętego Jana Teologa. Zgodnie z przekazami ustnymi, jego szczątki w trakcie II wojny światowej zbezczeszcili żołnierze Armii Czerwonej, którzy od 1939 r. do czerwca 1941 r. w klasztorze i jego świątyniach urządzili Pułk Motocyklowy z zapleczem warsztatowym i koszarowym (R. Dobrowolski, *Wkroczenie Armii Czerwonej*

nazwał mianem „kastracji” klasztornego archiwum. Decyzją Świętego Synodu z 23 grudnia 1880 r., w związku z prośbą metropolity moskiewskiego, archimandryta Innocenty został przeniesiony na wakującą godność przełożonego *Sierpuchowskiego Wysockiego* monasteru. Wybył z Supraśla 12 stycznia 1881 r.⁹

4. Na tropie kantyków

Na trop „Dyszkantu Supraskiego” natrafił Józef Maroszek – profesor Uniwersytetu w Białymstoku. Naukowiec, przygotowując monografię Supraśla, podczas kwerendy archiwalnej dokonanej około 1996 r. w Akademii Nauk Litwy odkrył manuskrypt i sporządził jego kopię. Wówczas jeszcze nic nie wskazywało na to, że jest to jedynie jeden głos („dyszkant’a” i że kolejne tomy rękopisów zostaną ujawnione w późniejszych latach. Okazało się bowiem, że błędnie nazwane „Dyszkantem Supraskim” (przez prof. Maroszka) poprzez połączenie/skompilowanie oryginalnego zapisu partii głosowej jedyne go wówczas znanego foliału z tytułem całego dzieła, także umieszczonego na jego karcie tytułowej, to w rzeczywistości „Kantyki Supraskie”.

W poszukiwaniu materiałów do dziejów Supraśla i do rozprawy doktorskiej, piszący te słowa odkrył w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie trzy kolejne partytury

po 17 września 1939 r. do Supraśla. Wprowadzenie nowego systemu politycznego. Próba rekonstrukcji wydarzeń na podstawie pamiętników, relacji i wspomnień, [w:] *Міжнародная студэнцкая навукова-практычная канферэнцыя „Беларусь і Польшча ў XX стагоддзі: агульнае і адметнае ў гістарычных лёсах”*, Брэст, s. 146–155).

⁹ Архимандрит Николай (Далматов), 1892, *Супрасльскі Благавіщенскі Манастырь...*, s. 433–436.

głosów zbioru „Kantyki Supraskie”, to jest: Bas A¹⁰, Bas B¹¹, Dyszkant B¹². Dwa foliały, identycznie jak i ten wcześniej odkryty przez Józefa Maroszka, miały zachowaną oryginalną okładkę. Oprócz informacji o chóralnym głosie foliały zawierały tytuł zbioru: „Supraskie Kantyki”.

Materiały te przyczyniły się do powstania projektu mającego na celu ich opracowanie pod względem interdyscyplinarnym, rekonstrukcję muzyczną, a na końcu – dokonanie zapisu cyfrowego chóralnego śpiewu.

Jedynie na partyturze jednego utworu (w foliale głosu Dyszkant B) jest podpisany autor muzyki – Tomasz Szewerowski¹³.

Dysponując większością głosów (partytur vel partii głosowych) możliwym było stworzenie wniosku aplikacyjnego oraz podjęcie się skomplikowanej próby ożywienia wspólnego dla Polski, Litwy, Białorusi i Ukrainy dziedzictwa.

5. O wspólnym projekcie

Projekt „Wspólna historia – taka sama przyszłość. Supraśl–Synkowicze–Lwów”, który doprowadził do spopularyzowania Kantyków Supraskich, zrealizowano w ramach Współpracy Transgranicznej UE Polska–Białoruś–Ukraina 2014–2020. Działania zakończono w 2022 r.

Wniosek aplikacyjny do Technicznego Sekretariatu Gmina Supraśl złożyła pod datą 31 października 2018 r. Wcześniej, tj. 14 września 2018 r. w Grodnie przewodniczący zelweńskiego rejonowego komitetu wykonawczego, Denis Olszewski, podpisał wraz z Burmistrzem Supraśla, dr. Radosławem

¹⁰ BLAN, f. 19, nr 135/2.

¹¹ BLAN, f. 19, nr 135/1.

¹² BLAN, f. 22, nr 72.

¹³ BLAN, f. 22, nr 72, k. 23.

Dobrowolskim, Umowę o współpracy w zakresie opracowania i wdrożenia pomysłów na projekty w ramach programu współpracy transgranicznej „Polska–Ukraina–Białoruś 2014–2020”¹⁴.

O przyznaniu dotacji dowiedzieliśmy się z pisma opatrzonego datą: 24 kwietnia 2019 r. Wniosek aplikacyjny podpisał w imieniu Gminy Supraśl piszący te słowa oraz przedstawiciele Republiki Białoruś, tj. Rejonowy Komitet Wykonawczy w Żelwie (Denis Olszewski).

Dnia 19 listopada roku 2019 Gmina Supraśl wystąpiła do Wspólnego Sekretariatu Technicznego Programu Współpracy Transgranicznej Polska–Białoruś–Ukraina 2014–2010 w Warszawie o przygotowanie umowy finansowej. W piśmie poproszono o zaakceptowanie dołączenia do projektu „Wspólna historia – taka sama przyszłość. Supraśl–Synkowicze–Lwów” partnera z Ukrainy, w postaci Ukraińskiego Katolickiego Uniwersytetu (UKU) we Lwowie. Zgodę na włączenie UKU do projektu wyraził elektronicznie 24 czerwca 2019 r. Wicerektor ds. Nauki Ukraińskiego Katolickiego Uniwersytetu we Lwowie, prof. Ihor Skoczylas¹⁵. Wołę wicerektora potwierdził na piśmie przesłanym do Urzędu Miejskiego w Supraślu Starszy Prorektor UKU, dr Taras Dobko. Prośbę włączenia do Projektu

¹⁴ Umowa w zbiorach Urzędu Miejskiego w Supraślu.

¹⁵ „Dzień dobry! Z góry dziękuję za dobre wiadomości o projekcie „Kantyki Supraskie” oraz za propozycję współpracy! Nasz Ukraiński Uniwersytet Katolicki we Lwowie deklaruje zgodę na wejście do tego wspólnego projektu jako partner Urzędu Miejskiego w Supraślu i Gminy Żelwa na Białorusi. Instytucjonalnie oraz intelektualnie jesteśmy gotowi wziąć na siebie odpowiedzialność za badanie źródeł, spisanie partytury oraz wydanie partytury. Z wyrazami szacunku, Prof. Ihor Skoczylas Wice-Rektor do spraw Nauki Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego” (Email z dnia 24 czerwca 2019 r. godzina 05:20. Teczka Budżet. Zmiany w projekcie. Zbiory archiwum zakładowego Urzędu Miejskiego w Supraślu).

partnera ukraińskiego umotywowano potrzebą wsparcia merytorycznego projektu. Stwierdzano nawet, iż „Bez udziału tego partnera realizacja projektu w zaplanowanym kształcie może okazać się niemożliwa”¹⁶.

Dołączenie partnera z Ukrainy mogło nastąpić po uzgodnieniu tej kwestii z władzami Zelwy, co też nastąpiło bez przeszkód. Email w tej sprawie do opiekuna projektu z Białorusi – pani Eleny Kazyro, wysłał 27 czerwca 2019 r. kierownik referatu projektów, Marek Skrypko z Urzędu Miejskiego w Supraślu¹⁷.

18 grudnia 2019 r. Kierownik Wspólnego Sekretariatu Technicznego Programu PL-BY-UA, Tomasz Jędrzejewski, przesłał do podpisu umowy dotacyjne, w których akceptowano włączenie strony ukraińskiej. W ten sposób projekt oprócz Supraśla obejmował wiejski komitet wykonawczy w Synkowiczach, wchodzący w skład Zelweńskiego Rejonu, oraz Ukraiński

¹⁶ Pismo z 19 listopada 2019 r. UE.041.7.2019. Teczka Budżet. Zmiany w projekcie. Zbiory archiwum zakładowego Urzędu Miejskiego w Supraślu.

¹⁷ „Dzień dobry, z polecenia Pana Burmistrza chcę przedstawić Państwu propozycję rozszerzenia projektu poprzez włączenie do niego partnera z Ukrainy. Byłby to Ukraiński Uniwersytet Katolicki we Lwowie. Jego uczestnictwo w projekcie wiązałoby się z wykonaniem 2 elementów, które były przypisane Gminie Supraśl, a ich wartość wynosi 6400 euro. Powodem takiego działania jest fakt, że Uniwersytet dysponuje wysokiej klasy specjalistami, być może jedynymi na świecie, którzy specjalizują się w odtwarzaniu muzyki unickiej tworzonej w języku starocerkiewnym. W związku z powyższym w imieniu Pana Burmistrza proszę Państwa o zastanowienie, czy byłibyscie Państwo jako Gmina Zelwa – Partner Projektu, skłonni do wyrażenia zgody na wprowadzenie dodatkowego partnera. Wkrótce się widzimy w Supraślu. Pozdrawiam Marek Skrypko Kierownik Referatu ds. Projektów UE oraz Zdrowiska Supraśl.” – email wysłany 27 czerwca 2019 r. do Eleny Kazyro – pracownika Rejonowego Komitetu Wykonawczego w Zelwie. Teczka Budżet. Zmiany w projekcie. Zbiory archiwum zakładowego Urzędu Miejskiego w Supraślu.

Katolicki Uniwersytet we Lwowie. Zgodnie z danymi wniosku aplikacyjnego projekt zamykał się kwotą 55 502,00 tys. euro z czego po stronie Supraśla było 37 986,00 tys. euro, a po stronie Zelwy 17 516,00 tys. euro¹⁸. Po zakończeniu projektu całość wydatków Gminy Supraśl zamknęła się kwotą 27 3609,27 zł, z czego 71 123,99 zł była to dotacja ze środków UE. Wkład własny Supraśla wynosił zatem 20 2485,28 zł¹⁹.

W ramach projektu zaplanowano działania artystyczne w Zelweńskim Rejonie Wykonawczym (Synkowicze), między innymi plener malarski, rzeźbiarski oraz koncert chóru w gotyckiej cerkwi synkowicznej pochodzącej podobnie jak świątynia z Supraśla z XVI w. Cerkiew ta ma unikatowy, oryginalny styl architektoniczny oraz resztki polichromii, a także słynącą łaskami ikonę, do której przybywają chorzy z problemami nowotworowymi.

W identyfikacji celów projektowych zawarto zacieśnianie współpracy międzynarodowej i wypracowywanie nowych produktów związanych ze wspólnym kontekstem historyczno-kulturowym. Projekt miał być podstawą do rozwoju przyszłej współpracy transgranicznej, głównie poprzez kooperację obu społeczności. Z kolei Białorusini mieli uczestniczyć w koncertach utworów prawosławnych i katolickich w Supraślu. Mieli być także uczestnikami plenerów w naszym mieście. Zaplanowano między innymi wizytę 20 chórzystów z Synkowicz zrzeszonych w prawosławnym chorze działającym przy tamtejszej cerkwi. W ramach repertuaru mieli oni wykonać wybrane utwory z odtworzonych w ramach projektu Kantyków

¹⁸ Wniosek aplikacyjny z dnia 31 października 2018 r. (page 11 of 26). Teczka Budżet. Zmiany w projekcie. Zbiory archiwum zakładowego Urzędu Miejskiego w Supraślu.

¹⁹ Dane finansowe przekazała Skarbnik Gminy Supraśl, p. Lucyna Majewska, 25 października 2024 r.

Supraskich. Z kolei w Synkowiczach artyści z Chóru Opery i Filharmonii Podlaskiej mieli wykonać koncert Kantyków. Wszystkie wymienione działania miały doprowadzić do osiągnięcia zakładanych celów: „Projekt poprzez swoje działania będzie miał oddziaływanie na kulturę i historię obu regionów. Powstałe produkty na stałe zapiszą się w pamięci mieszkańców i będą udostępniane dla turystów odwiedzających regiony objęte projektem”. Takı zapis widnieje w dokumentach aplikacyjnych²⁰.

6. Jak doszło do współpracy z Ukraińskim Katolickim Uniwersytetem?

O skuteczności działań podjętych przez supraski magistrat w porozumieniu ze Stowarzyszeniem *Collegium Suprasliense* zadecydował łut szczęścia. W okresie oczekiwania na pozytywną ocenę naszego projektu, złożonego do instytucji oceniającej 31 października 2018 r., po niespełna dwóch miesiącach – 18 grudnia 2018 r. – gościliśmy w naszym mieście delegację z Ukraińskiego Katolickiego Uniwersytetu we Lwowie. Na czele delegacji stał prorektor tego Uniwersytetu, prof. Ihor Skoczylas, przybyły wraz z żoną Iryną, oraz między innymi prof. Jurijem Jasinowskim. Przybycie naukowców miało związek z promocją XI tomu wydawnictwa Kijowskie Chrześcijaństwo pt. *Irmosy Cerkwi Kijowskiej. Wydanie krytyczne rękopisu na podstawie Supraskiego Irmologionu 1598–1601 w dwóch księgach*²¹, opracowanego

²⁰ Opis: „wspólne problemy / wyzwania obszaru objętego Programem (s. 7). Teczka Budżet. Zmiany w projekcie. Zbiory archiwum zakładowego Urzędu Miejskiego w Supraślu.

²¹ „Irmologion Supraski” ma niecodzienne znaczenie dla poznania pochodzących z XV i XVI w. melodii z cerkiewnego repertuaru liturgicznego, zapisanych w niedokładnym zapisie *znamienym*. Stworzenie dzieła cerkiewnego

przez prof. Jurija Jasinowskiego. O zorganizowanie w Supraślu spotkania promocyjnego poprosił mnie wspólny nasz znajomy, dr Wojciech Walczak, historyk pracujący na Uniwersytecie w Białymstoku.

Wydawnictwo ze Lwowa zostało zaprezentowane w Domu Ludowym. Przy tej wyjątkowej okazji zaproponowałem Prorektorowi Ukraińskiego Katolickiego Uniwersytetu uczestnictwo w projekcie *Kantyki Supraskie*. Zaprezentowałem wydruki poszczególnych woluminów, które zlokalizowałem w Akademii Nauk Litwy w Wilnie, oraz wolumin odkryty w latach dziewięćdziesiątych XX w. przez prof. Józefa Maroszkę. Profesor Józef Maroszek również uczestniczył w tym spotkaniu. Na tę okoliczność podpisaliśmy „List Intencyjny w sprawie Kantyków Supraskich – dzieła muzycznego, koncertowego, powstałego w XVII w. w Supraślu w Monasterze OO. Bazylianów”. Przedstawiciele obu stron, to jest Gmina Supraśl reprezentowana przez piszącego te słowa, oraz Prorektor Ukraińskiego Katolickiego Uniwersytetu we Lwowie, Ihor Skoczylas, stwierdzili, że: „deklarują współpracę w sprawie naukowego opracowania rękopisu muzycznego, wielogłosowego, noszącego nazwę ‘Kantyki Supraskie’, pochodzącego z XVII w., którego 4 oryginalne foliały znajdują się w Oddziale Rękopisów Biblioteki Akademii Nauk Litwy w Wilnie. Strony dołożą starań, aby „Kantyki Supraskie” jako część zapomnianego dziedzictwa muzycznego Cerkwi tradycji kijowskiej z terenów

na pięciolinii spowodowało większe przenikanie się muzyki tradycji Wschodu i Zachodu. „Irmologion” jest bowiem jednym z najstarszych zabytków mieszczącym w sobie transkrypcję materiału muzycznego z dotychczasowej notacji na zachodnią pięciolinie” (R. Dobrowolski, *Monaster supraski – jego specyfika i muzyka cerkiewna (XVI–XVIII w.)*, [w:] *Супрасльські кантики кінця XVIII століття – пам’ятка василіянської церковної музики у трьох томах, двох книгах*, Книга 2, Юрій Ясіновський /ред./, Київське Християнство – Kyivan Christianity, Том 27, Книга 2, Львів 2022, s. 837).

Wielkiego Księstwa Litewskiego przywrócić do życia poprzez wydanie zapisu nutowego umożliwiającego wykonanie go przez muzyków”²².

Współpraca gremium międzynarodowego projektu badawczego ruszyła od roku 2019. Istotnym jej punktem była wizyta studyjna we Lwowie w październiku 2019 r., w której uczestniczył kierownik Urzędu Miasta Supraśl, zajmujący się projektami Marek Skrypko oraz piszący te słowa. W jej wyniku ustaliliśmy, że wydanie materiałów nutowych i opracowanie manuskryptu będzie przeprowadzone we Lwowie, a wydanie płyty CD w Polsce. Tuż po tym spotkaniu dr Olha Szumilina przystąpiła do zintensyfikowania już rozpoczętej pracy nad rozczytywaniem i przepisywaniem manuskryptów. Podczas naszej wizyty na Ukraińskim Katolickim Uniwersytecie we Lwowie, 24 października 2019 r. zorganizowano naukowe seminarium z wykładem dr sztuki Olhi Szumiliny z Lwowskiej Narodowej Akademii Muzycznej im. M.W. Lisenka pt. „Kantyki Supraskie końca XVII stulecia. Pamiątka bazyliańskiej muzyki cerkiewnej”.

Realizacja projektu w porozumieniu wszystkich jego trzech stron (Polskiej, Białoruskiej i Ukraińskiej) odbywała się poprzez łącza internetowe. W okresie epidemii COVID była to jedyna skuteczna możliwość zdalnej pracy nad realizacją projektu. Jedno z takich spotkań odbywało się w sytuacji choroby prof. Ihora Skoczylasa, który nie był już w stanie uczestniczyć w konferencji internetowej zwołanej na piątek, 11 grudnia 2020 r. Ostatni czat z udziałem Prorektora UKU odbył się 17 listopada 2020 r. Miesiąc później, 20 grudnia 2020 r., po długiej i ciężkiej chorobie profesor Ihor Skoczylas zmarł.

²² List intencyjny w zbiorach autora.

Rozpoczęcie wojny 24 lutego 2022 r. i zaangażowanie Białorusi po stronie Federacji Rosyjskiej spowodowało wykluczenie z projektów unijnych partnerów z Białorusi, a w naszym przypadku partnera z Zelwy. Wiele działań musiało być zatrzymanych. Nie doszło na przykład do koncertu w zabytkowej cerkwi w Synkowiczach czy też do udziału osób z Białorusi w supraskich działaniach projektowych. Plener malarski odbył się nie z udziałem Białorusinów, lecz zdolnej młodzieży z Liceum Plastycznego w Supraślu, a w jego udział zaangażował się piszący te słowa. Najważniejszym jednak efektem było nagranie pierwszej płyty CD z „Supraskimi Kantykami”. Nagranie otrzymało Fryderyka 2023 r. w kategorii „Muzyka Dawna”. Wykonawcami nagrania byli artyści Chóru Opery i Filharmonii Podlaskiej pod kierownictwem profesor Violetty Bieleckiej – dyrektora tej instytucji.